

Esercizio 9.

(Particolarità dei sostantivi ed aggettivi)

1. *Nemo sustinere debet onera suis viribus imparia.* — 2. *Non splendent vasa argentea in paupere mensa agricolarum.* — 3. *Mel remedium est salutare contra ravim et tussim.* — 4. *Ante bellum Gallicum itinera Alpium plena erant periculorum atque fraudum.* — 5. *Vir sapiens vim vi numquam repellit.* — 6. *Germani famem diu tolerare possunt, adversus sitim non eandem habent tolerantiam.* — 7. *Gratus cibus suis sunt glandes silvestres, ovibus gramina mollia.* — 8. *Gaius Marius optimatum omnium hostis et acerrimus insectator fuit.* — 9. *Fines Haeduarum a flumine Ligeri usque ad Ararim pertinebant* (pertinere, es = mi estendo). — 10. *Ager Pomptinus inter Lirim et Tiberim iacet.* — 11. *Serva, sancte Iuppiter, moenia et tecta huius urbis!* — 12. *Hercules cum bubus ex Hispania in Italiam venit et Cacus, monstrum horrendum, necavit, qui pulcherrimos boum rapuerat.*

PRIMA E SECONDA CONIUGAZIONE REGOLARE ATTIVA

Esercizio 33.

1. *Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus.* — 2. *Secreto (= in segreto) amicos admone, lauda palam.* — 3. *Plus apud nos ratio valeat atque impetret quam vulgi opinio.* — 4. *Historici omnes ignorant quo anno Graeci Troiam expugnaverint atque deleverint.* — 5. *Natando et equitando iuvenes corpora exercebunt atque firmabunt.* — 6. *Haec tacere non possum, nam, si tacerem, omnes me timidum iure putarent.* — 7. *Pyrrhus exercitum Romanum non superavisset, nisi specie atque magnitudine elephantorum milites terruisset.* — 8. *Maerentibus solacium praebete, errantibus viam monstrate.* — 9. *Fuisse temperantem, omnes cupiditates continuisse praeclara laus est.* — 10. *Cato censebat Romanos imperium diu servaturos non esse, nisi Carthaginem funditus delevisent.* — 11. *Vergilius in secundo Aeneidos libro diffuse narrat quem dolum Graeci adhibuerint ut Troiam expugnarent.* — 12. *Dux nemini parito, sed non minore cura milites quam se ipsum servato.*

Esercizio 122.

(Complementi di abbondanza e di privazione)

1. *Capua optimorum civium multitudine redundabat.* — 2. *Dux commeatu, stipendio, armis aliisque utilibus rebus naves oneravit.* — 3. *Hannibal complures amphoras implevit plumbo, summas (= alla sommità) (eas) operuit auro atque argento.* — 4. *Romani Octavianum acceperunt, spoliis Orientis onustum.* — 5. *Maiores nostri rem publicam agris, urbibus, gentibus auxerunt.* — 6. *Popina erat aleatoribus referta, plena ebriorum.* — 7. *Miltiades hostium urbem operibus clausit atque omni commeatu privavit.* — 8. *Credo miseram fuisse Penelopam, quae tam diu viro suo caruit.* — 9. *Natura parvis et paucis rebus eget.* — 10. *Pericles intra quadrimum (= in quattro anni) duobus eximiae indolis filiis oratus est.* — 11. *Marcelli, Scipionis, Mummi domus signis (statue) et tabulis pictis erant vacuae.* — 12. *Vir sapiens perpauca indiget rebus et omni aegritudine animi vacat.*

Esercizio 124.

(Perfetti in -si)

Imparare a memoria i paradigmi dal n. 44 a 61.

1. Servio Tullio puero dormienti caput arsit. – 2. Timothëus, Cōnōnis filius, a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. – 3. Apparuit repente, deo similis, Aenēas, et in clara luce refulsit. – 4. Piscātor, ubi (= appena) demisērat hamum, quidquid haesērat, extrahēbat. – 5. Lucium Iunium Brutum matronae Romanae ut parentem luxērunt. – 6. Iuppiter hic (= allora) risit, tempestatesque (= e i cieli) serenae risērunt omnes risu patris omnipotentis. – 7. Legati promisērunt socios omnia facturos esse, quae consul iussisset. – 8. Spero vos, cives, semper in hac sententia mansūros esse, in qua adhuc haesistis. – 9. Numquam vir fortis erit ille, cui in pueritia parentes nimium indulserint, cui mater sollicita omnes lacrimas absterserit. – 10. Tragūla ab hoste contorta scutum ducis transfixit atque eius latēri haesit.

Esercizio 88.

(I composti di «fero»)

1. Senectus, quamvis non sit gravis, tamen aufert vires. – 2. Colles affērunt umbram vallibus. – 3. Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus. – 4. Minos, Cretensium rex, Atheniensibus bellum intulit. – 5. Divitias fortuna auferre potest, virtutem et doctrinam nemo abstulit nec unquam aufēret. – 6. Nero coronam, a iudicibus ad se delātam, ad Augusti statuam ferri iussit. – 7. Sacerdos ambas palmas ad caelum sustulit. – 8. Meneclides quidam, adversarius Epaminondae, hortari solebat Thebanos ut pacem bello anteferrent. – 9. Aegeria nymp̄ha ob dolorem amissi Numae in lucum Aricīnum (= di Aricia) se contulit. – 10. In Aquitania salmo fluviālis marīnis salmonibus praefertur. – 11. Libros, quos servus tuus mihi attulit, refēram tibi. – 12. Confer nostram longissimam aetatem cum aeternitate: brevissima reperiētur. – 13. Nullum labōrem recūsant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur. – 14. Cimon complures paup̄res mortuos, qui unde efferrentur (= con che essere seppelliti) non reliquērant, suo sumptu extulit. – 15. Sublātā benevolentia, amicitiae nomen quoque tollitur.

Esercizio 80.

(Coniugazione perifrastica attiva)

1. *Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha, rege Numidarum, gessit.* – 2. *Domum tuam venturus eram, cum subito saeva tempestas coorta est.* – 3. *Agricolae, cum evolatūrae sunt apes, iaciunt in eas fumum et circum tinniunt, ut eas retineant.* – 4. *Qui empturus erit equum, stultus erit si inspexerit frena et habēnas atque inspicere neglexerit equi crura.* – 5. *Antequam aliquem aggrediāris, cogita quem aggressurus sis.* – 6. *Orator, quamcumque causam erit tractaturus, eam diligenter cognoscat.* – 7. *Cum Caesar in hostes impetum facturus esset, legati ad eum venerunt pacem petītum.* – 8. *Helvetii frumentum omne combūrunt, praeter (= eccetto) quod secum portaturi erant.* – 9. *Grues, cum migraturae sunt, in unum locum conveniunt.*

Esercizio 71.

(Fruor, fungor, potior, utor, vescor)

1. *Vita longa est, si eā uti scimus.* – 2. *Commōda, quibus utimur, lucem, qua fruimur, Deus nobis largītus est.* – 3. *Rex Polydōrum obtruncavit ut vi potirētur divitiis eius.* – 4. *Cum lūpus collum canis catenā detrītum vidisset, exclamavit: « Fruere, canis, vitā istā, quam laudas, ego cibo tuo vesci recūso, ut liber sim ».* – 5. *Qui lacte et casēo vescitur, optima valetudine fruētur.* – 6. *Diu cum pugnatum esset, milites nostri impedimentis castrisque potiti sunt.* – 7. *Qui adipisci veram gloriam optat, iustitiae fungatur officiis.* – 8. *Pisistrātus, quamvis vi rerum potitus esset, tamen sua potestate numquam perverse usus est.* – 9. *In pugna navali non omnes milites eādē alacritate usi erant, qua in pedestribus proeliis utebantur.* – 10. *Aristoxēnus dicit nullo cibo Pythagōram saepius usum esse quam fabis.* – 11. *Oportet (= Bisogna che) bona valetudine fruatur ille, qui publicis muneribus (uffici) fungi debet.*

Esercizio 84.

(Coniug. perifrastica passiva)

1. *Nobis contemnendae res humanae sunt, neglegenda mors est.* – 2. *Vires nostrae cum rebus, quas temptatūri sumus, comparandae sunt.* – 3. *Cras nobis proficiscendum erit, etiamsi saeviant venti.* – 4. *Vir sapiens discit non solum quid sibi vitandum sit, sed etiam quid sit faciendum.* – 5. *Stoici censent hominibus semper honestatem utilitati anteponendam esse.* – 6. *Cum sedes Germanis relinquendae essent, omnia frumenta, quae erant in agris, flammis delevērunt.* – 7. *Cum omnibus hominibus moriendum sit, mors aequo animo nobis oppetenda est (oppēto = affronto).* – 8. *Multis de causis Caesar statuit sibi flumen Rhenum transgrediendum esse.* – 9. *Censēo nobis omnia patienda esse ne serviāmus.*

PRONOMI

N. B. — Diamo qui un riepilogo abbastanza ampio dei principali pronomi; avvertendo che quei Colleghi che non avessero potuto svolgere una trattazione completa di tutti i pronomi nel 1° anno, possono riprendere il vol. I di esercizi, dove troveranno materiale abbondantissimo.

Esercizio 23.

(Pronomi personali, possessivi, dimostrativi)

1. *Filius tuus, se ad pedes meos prosternens, lacrimis te mihi commendabat.* — 2. *Dux ad se principes arcessivit, quibuscum consilium tenuit.* — 3. *Adduxi mecum ad vos Lucilium, optimum adolescentem.* — 4. *Grata mihi vehementer est memoria vestrum omnium.* — 5. *Homines leves tum (= ora) hoc, tum illud dicunt; nunc sunt huius rei cupidi, nunc illius.* — 6. *Huic sententiae omnes maiores natu adversi erant.* — 7. *Difficile est in omni vita eundem semper vultum, eandem servare frontem.* — 8. *Vir sapiens non umbram virtutis, sed virtutem ipsam appetit.* — 9. *Cives eiusdem civitatis iisdem legibus obtemperant, eadem habent iura eosdemque mores.* — 10. *Regum ipsorum vita non semper est felix.* — 11. *Exsules patriam suam amant et semper eius desiderio flagrant.* — 12. *Aquilae plerumque nidum suum ponunt in rupibus altis; itaque earum pullos nemo attingere potest.*

Esercizio 106.

(Coepi, coeptum, coepisse)

1. *Postquam Epaminondas pugnare cum Lacedaemoniis coepit, acies hostium inclinata est.* — 2. *Labiēnus desinit de pace loqui atque altercari cum Vatinio incipit.* — 3. *Cum ver esse coeperat, Verres se itineribus dabat.* — 4. *Oracula evanuerunt, cum homines minus creduli esse coeperunt.* — 5. *Taurus mons propter nives ante mensem Iunium transiri non potest.* — 6. *Cum hostes intra moenia repulsi essent, dux oppugnationem urbis incēpit (e non coepit).* — 7. *Decem milia Graecorum post mortem Cyri neque armis neque dolo capi potuerunt.* — 8. *Xerxes bellum a Darēo patre adversus Graecos coeptum perēgit.* — 9. *Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem (verso di Virgilio).*

Esercizio 82.

(Coniugaz. perifrastica passiva)

1. *Iuvenibus exempla maiorum imitanda sunt et semper ante oculos habenda.* — 2. *Lex iubet quae hominibus facienda sunt, prohibet quae facienda non sunt.* — 3. *Titurius Rufus mihi omni diligentia est tuendus.* — 4. *Medico diligenti non solum morbus aegroti, sed etiam natura corporis eius cognoscenda erit.* — 5. *Causa, quam suscepistis, vobis erat defendenda omnibus viribus.* — 6. *Hominibus magis timendae erunt inimicitiae occultae quam manifestae.* — 7. *Quae nobis facienda erant, fecimus.* — 8. *Vobis non solum deliberandum est (impers.; perché delibero; trans., non ha l'ogg.), sed etiam agendum.* — 9. *Hominibus contra incommoda senectutis pugnandum est, tamquam contra morbum.* — 10. *Omnibus, sive fuerimus divites, sive pauperes coloni, moriendum erit (intrans.).* — 11. *Ut principatum Graeciae consequamur, nobis utendum est (impers.; perché utor non regge l'acc.) castris, non palaestrā.* — 12. *Diligentia in omnibus rebus plurimum valet; haec nobis semper colenda erit, semper adhibenda.*

Esercizio 102.

(I composti di « facio »)

1. *Thrasybūlus a barbaris noctu in tabernaculo interfectus est.* — 2. *In balnēis calefit aqua fornacibus.* — 3. *Corpus nostrum tenuissimā saepe de causa conficitur.* — 4. *Adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt.* — 5. *Tantum cibum sumendum est, ut corpōris vires reficiantur, non opprimantur.* — 6. *Victoriae nuntio allāto, senatus decrevit ut omnium templorum aditus patefiērent.* — 7. *Multa aedificia in hac urbe refici aut perfici debent.* — 8. *Non omnia animalia mansuefiēri possunt, sed quaedam, mansuefacta, hominibus fidelissima fiunt.* — 9. *Sermone confecto, Catūlus remansit, nos ad navicūlas nostras descendimus.* — 10. *Sanguine tellus madefacta tepēbat.* — 11. *Nihil est, quod studio et benevolentia, vel potius amore effici non possit.* — 12. *Suēbi, a pueritia nulli officio aut disciplinae assuefacti, nihil omnino contra voluntatem facere solebant.* — 13. *Hoc responsum ab oraculo datum erat: si rex Atheniensium in proelio interfectus esset, victrices Athenas fore.*

PRIMA CONIUGAZIONE DEPONENTE

(Grammatica; paradigma, pag. 152)

Esercizio 61.

(1ª coniugazione deponente)

1. *Haec natura multitudinis est: aut servit humiliter aut superbe dominatur.* — 2. *Eos hortor semperque hortabor, ut vitia aspernentur ac virtutem consectentur.* — 3. *Admirare atque imitare, fili mi, praeclara maiorum exempla.* — 4. *Cornibus tauri, apri dentibus, morsibus leones se tutantur.* — 5. *Si rerum caelestium ordinem ac pulchritudinem contemplati eritis, sapientiam Dei admirabimini.* — 6. *Caesar milites hortatus est, ut hostium castra expugnare conarentur.* — 7. *Priusquam quicquam conemini, diu meditamini.* — 8. *In omnibus rebus fortuna dominata est, dominatur semperque dominabitur.* — 9. *Magnitudinem animi tui semper admirati sumus et eam imitari conati sumus.* — 10. *Dux, cum aliquot dies in hibernis commoratus esset, equites misit ut loca finitima specularentur.*

Avvertenza

Gli avverbi di luogo terminanti in **-cumque**, come **ubicumque**, **quocumque**, **undecumque**, **quacumque**, i cui corrispondenti in italiano reggono il verbo al modo congiuntivo, in latino si costruiscono con l'indicativo.

Es.: Dovunque tu tenda. = **Quocumque tendis.**

Esercizio 160.

(Avverbi di luogo)

1. *Sparta non est lapidibus circumdata: ubi viros habet, ibi habet muros.* — 2. *Aër affluens huc et illuc ventos efficit.* — 3. *Hospes abiit illuc, quo priores hospites abiērunt.* — 4. *Pars caeli, unde sol oritur, oriens nuncupatur; quo demergitur, occidens.* — 5. *Hostes inter se summā vi contendunt: hinc spes, hinc desperatio animos inritat.* — 6. *Mane (da maneo) istic et meos nuntios ibidem exspecta.* — 7. *Hostes eodem, unde profecti erant, se recepērunt.* — 8. *Hasdrūbal eadem, quā Hannibal transierat, in Italiam venit.* — 9. *Ubicumque es, noli oblivisci patriae.* — 10. *Quocumque nos fortuna terat, ibimus, a socii comitesque*

Si dicono **causali** quelle proposizioni dipendenti che spiegano la causa, il motivo di quanto è detto nella proposizione reggente.

In italiano le proposizioni causali possono essere *esplicite* o *implicite*. Le esplicite sono introdotte dalle congiunzioni « *perché, poiché, giacché, siccome* » o dalle espressioni « *dato che, dal momento che* », ecc. e hanno ordinariamente il verbo all'indicativo.

Le implicite sono espresse con un *gerundio* semplice o composto, o con *per* e l'infinito.

Es.:

Forma esplicita : **Poiché** ormai è notte, tornate alle vostre case.

Forma implicita : **Essendo** ormai notte, tornate alle vostre case.

In latino le proposizioni causali sono introdotte dalle congiunzioni « *quod, quia, quoniam, quandoquidem* », col verbo all'indicativo o al congiuntivo e da *cum* col verbo sempre al congiuntivo.

Es.: **Quoniam** nox iam est, in vestra tecta discedite.
Cum aegrôtus essem, proficisci non potui.

Esercizio 134. (Proposizioni causali)

1. *Parentes carissimos habere debemus, quia ab iis nobis vita, res familiaris, libertas, civitas tradita est.* — 2. *Ego — inquit leo — primam partem tollo, quia nominor leo.* — 3. *Quoniam haec de sapientia dixi, nunc de aliis virtutibus loquar.* — 4. *Lectus ita dictus est, quod prisci homines legebant (raccogliere), ut eum facerent, stramenta atque herbas.* — 5. *Dionysius Philoxenum poetam in carcerem inclusit, quoniam versus suos iudicavisset (trad. coll'indic.) pessimos.* — 6. *Non te reprehendo, cum ego ipse istam reprehensionem non fugerim.* — 7. *Ab Anaximandro physico Lacedaemonii moniti sunt, ut urbem et tecta relinquere, quod terrae motus instaret (trad. coll'indic.).* — 8. *Cum solitudo et vita sine amicis insidiarum et metus plena sit, ratio ipsa nos monet amicitias comparare.*

Esercizio 82. (Coniugaz. perifrastica passiva)

1. *Iuvenibus exempla maiorum imitanda sunt et semper ante oculos habenda.* — 2. *Lex iubet quae hominibus facienda sunt, prohibet quae facienda non sunt.* — 3. *Titurius Rufus mihi omni diligentia est tuendus.* — 4. *Medico diligenti non solum morbus aegroti, sed etiam natura corporis eius cognoscenda erit.* — 5. *Causa, quam suscepistis, vobis erat defendenda omnibus viribus.* — 6. *Hominibus magis timendae erunt inimicitiae occultae quam manifestae.* — 7. *Quae nobis facienda erant, fecimus.* — 8. *Vobis non solum deliberandum est (impers.; perché delibero; trans., non ha l'ogg.), sed etiam agendum.* — 9. *Hominibus contra incommoda senectutis pugnandum est, tamquam contra morbum.* — 10. *Omnibus, sive fuerimus divites, sive pauperes coloni, moriendum erit (intrans.).* — 11. *Ut principatum Graeciae consequamur, nobis utendum est (impers.; perché utor non regge l'acc.) castris, non palaestra.* — 12. *Diligentia in omnibus rebus plurimum valet; haec nobis semper colenda erit, semper adhibenda.*